

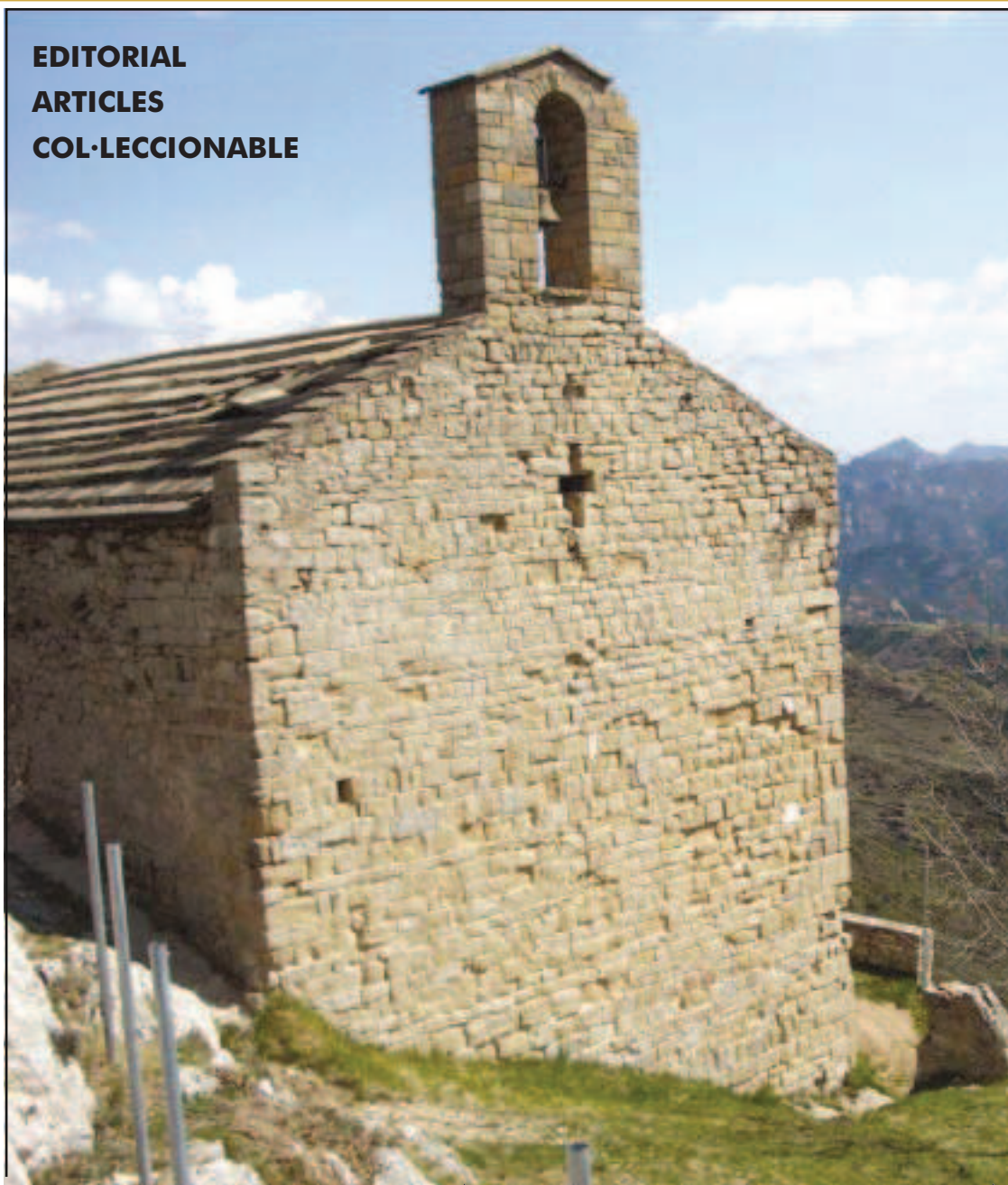
Número 143
Maig-Juny
2006

el butlletí

AMICS DE L'ART ROMÀNIC DEL BAGES

EDITORIAL
ARTICLES
COL·LECCIONABLE

el butlletí

Edició:

AMICS DE L'ART ROMÀNIC
DEL BAGES

Baixada de la Seu, 3

08241 Manresa

Telèfon 93 873 16 06

Correu-e: aarb@manresa.org

WEB: <http://www.manresa.org/aarb>

Coordinació

Laura Sardans

Disseny i composició

Anna Martí

Consell Assessor

Joan Badia Ester Llobet

Enric Castells Josep Llobet

Francesc Gasol Mercè Matas

Francesc Junyent Jaume Rius

Correcció

Jesús Sagués

Impressió

Sarrió

Dipòsit legal

B-3551984

Tiratge

425 exemplars

Ajuntament de Manresa

EDITORIAL

Estem encarant les darreres activitats del 25è aniversari de l'entitat. Entre altres, hem celebrat un acte institucional al saló de sessions de l'Ajuntament, on l'historiador Oriol Junqueras va resumir la vida quotidiana de les persones de l'Edat Mitjana en aquesta terra que, amb els anys, s'està donant a conèixer com a Catalunya. En aquell acte, a més, tots els integrants de les juntes al llarg dels anys van rebre el seu reconeixement públic, així com la medalla commemorativa de l'efemèride.

L'entitat la sentim viva, dinàmica, i aquesta vitalitat és la que us volem transmetre des de la junta. Des del 1980 Amics de l'Art Romànic del Bages és un ésser viu (no és ni vegetal ni animal, però sí una "persona jurídica" a nivell legal) i com a tal ha passat per fases diverses: temps bons i temps no tan bons, temps amb tot de cara i temps amb dificultats importants... Perquè puguem considerar-la un ésser viu, l'entitat ha necessitat, i necessita, de gent amb empenta, amb il·lusió, amb ganes d'instruir-se i d'instruir, perquè tots tenim ganes que l'art i l'arquitectura (romànics i també d'altres estils i èpoques) pervisquin com a mínim el mateix temps que han perviscut fins a la nostra actualitat. L'entitat ha estat, i és, important no per ella mateixa, sinó per les persones que han dedicat temps, esforç i compromís. Aquestes persones sou tots vosaltres, som tots nosaltres. Entre tots, fem que Amics de l'Art Romànic del Bages continuï vivint. El temps que calgui.

La junta

Amb motiu de la I Fira Medieval de La Segarra, que es celebrà el passat mes d'abril al nucli de Florejacs, tingué lloc la presentació pública de l'audiovisual "La Segarra, Terra de Castells". Aquest document fa un recorregut per les imatges actuals i l'evolució històrica dels més de cinquanta castells, torres, viles closes i cases fortes que trobem a la comarca. El document és obra de Jaume Moya i Matas, amb col·laboració de Núria Magrans i el suport documental de l'arxiu de Mercè Matas i pretén ajudar a divulgar el passat fascinant d'aquesta terra encara desconeguda pel gran públic. Del seu guió, adaptem el següent article.

Al segle IX, amb la retirada dels musulmans, es forma una ampla zona de frontera que separarà els territoris regits des de l'emirat de Còrdova de les marques dels comtes cristians. Aquesta terra serà repoblada de forma espontània i pacífica, durant els dos segles següents, per pobladors originaris de la Catalunya Vella.

Els nous pobladors, camperols i pagesos, articularan els boscos i aprisaran les terres ermes, assolint-ne la plena propietat i constituint, sota el seu compte i risc, els alous.

Els colons formaran els seus petits nuclis al voltant d'una torre de defensa, construïda per ells mateixos amb pedra i calç, que serà l'eix de la defensa enfront de les ràtzies dels andalusins i l'instrument de comunicació entre assentaments.

Avui encara són visibles algunes d'aquestes primeres torres, de planta quadrangular (Lloberola), de cantons arrodonits (L'Aguda) i, les més comuns, cilíndriques (Vallferosa, Alta-riba, Ivorra o Mejanel). També en tro-

bem de planta poligonal (La Manresana o Concabella), però són força més tardanes.

Durant gairebé dos-cents anys, els colons es desenvolupen com una classe social lliure i propietària de la terra, organitzada, autosuficient i responsable de la seva pròpia defensa.

No obstant això, la crisi del califat cordovès al segle XI serà aprofitada pels comtats catalans per expandir-se cap a Ponent i Migdia. Així, les

terres de l'actual Segarra foren camp d'expansió del Comtat d'Urgell, al nord, del Comtat de Manresa (extrem occidental del comtat de Barcelona) al sud, i del Comtat de Berga (marca dels comtes de Cerdanya a partir del segle XI) al centre. La noblesa i l'Església reorganitzaran els territoris al voltant de castells i esglésies, posant fi a la repoblació desorganitzada.

El violent procés de feudalització, l'empobriment dels camperols i les donacions a l'Església suposen un canvi social. Molts dels alous passen a ser meres tinences del pagès, qui perd la plena propietat de la terra a favor del senyor, mantenint-ne només la possessió i, a més, condicionada al pagament de censos i prestacions gratuïtes.

La feudalització dels nous territoris suposa la proliferació de nous castells. El castell tindrà la triple funció de defensa enfront dels atacs dels andalusins, d'habitatge del senyor i els seus servents i de control sobre la població. A poc a poc, l'agrupament de cases al voltant del castell dona origen a les viles closes (Montfalcó Murallat, Ivorra, Castellnou d'Oluja o Torroja).

Amb això, les torres, fins aleshores eix de la protecció del poble, passen a simbolitzar la

ELS CASTELLS DE LA SEGARRA: MIL ANYS D'EVOLUCIÓ

Jaume Moya i Matas

ELS CASTELLS DE LA SEGARRA: 1.000 ANYS D'EVOLUCIÓ

concepció feudal del món, recordatori perenne al poble de l'amenaça de la justícia de Déu i del senyor feudal.

El castell inclourà, més enllà de la pròpia fortificació, tota la zona adjacent (camps, boscos, coves, fonts, cases, camins i altres fortificacions secundàries) que constituirà el seu terme. Els primers castells ocuparan cims i turons, amb bona visibilitat i difícil accés (Sanaüja, Biosca, Alta-riba o Lloberola) i s'erigiran al voltant d'una torre d'homenatge (Les Sitges, L'Ametlla o Mejanell), sovint l'antiga torre de defensa construïda pels pagesos.

Lloberola

Amb la revolta feudal, els senyors de la frontera es desvinculen a poc a poc del poder comtal i s'ensenyoreixen de les terres de les quals, fins aleshores, n'eren mers administradors.

Així, al segle XII, trobem les terres de l'actual Segarra atomitzada en territoris feudals. Els càrrecs esdevingueren

hereditaris i d'entre les grans famílies –aristocràtiques, militars i vinculades als castells–, destacaren els Sacirera (senyors dels castells de Biosca, Lloberola o Montcortès), els Cervera (senyors de Cervera, Estaràs, Montlleó, Sant Antolí o La Curullada), els Oluja (senyors dels castells de Les Oluges, de Concabella o de Vergós Guerrejat), els Pinós (senyors de Taltaüll, Massoteres i Palou), els Ribelles (senyors de La Manresana, Vicfred o L'Aguda), els Fluvià (senyors de Guissona) i els Cardona (senyors de Montfalcó Murallat).

Ahora, els ordes militars reberen nombroses donacions dels comtes de Barcelona en les terres on es mantenia la lluita amb els andalusins; així, els templers regiren Granyena o Montornès i els hospitalers la Guàrdia-lada, La Tallada o L'Ametlla. També intervenien les canòniques de Solsona (a la Prenyanosa o Malgrat) i de L'Estany (a Sant Pere dels Arquells) i el monestir de Santes Creus (senyors del castell d'Alta-riba o Montoliu). Tota aquesta aristocràcia venia, comprava i permutava castells, i fins i tot n'edificava sense permís, establia camperols en terres que eren públiques o s'apoderava dels camins per cobrar-ne peatge.

Les Sitges

L'Ametlla

ELS CASTELLS DE LA SEGARRA: 1.000 ANYS D'EVOLUCIÓ

Els senyors s'enriquiran per mitjà de gravar els pagesos amb censos (impost sobre l'explo-tació de béns lligats a la propietat del castell) i delmes (impost sobre la producció agrícola i ramadera).

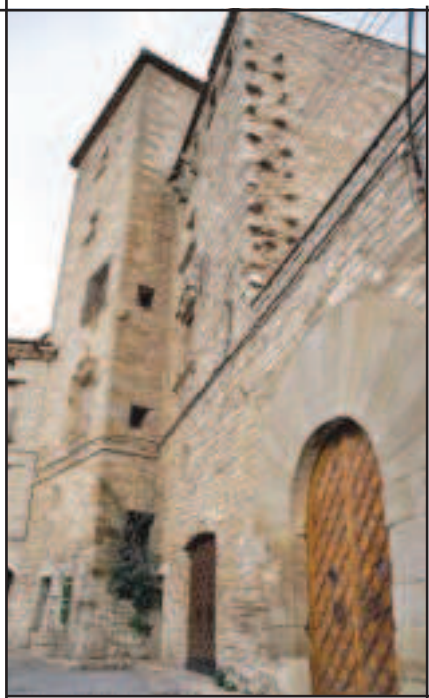
Amb la desaparició del perill islàmic de les terres segarrenques, al segle XII, la pressió dels senyors sobre els pagesos s'accentua. A les habituals exaccions, se n'hi van afegint d'altres dites "mals usos", que gravaven fets com la mort intestada, la marxa d'una terra, el casament d'una filla o, fins i tot, l'adulteri de la muller.

A més, la noblesa es farà amb el control de l'administració de justícia i s'imposarà sobre la població per mitjà de les seves milícies privades, dites hosts.

El gran potencial agrícola de la Segarra, bàsicament entorn el cereal, dona prosperitat als senyors de la comarca. El pa és l'aliment bàsic a l'entorn mediterrani i la gran producció de blat fa que les terres segarrenques rebien el qualificatiu de "graner de Catalunya". Junt amb el cereal, a partir del segle XIII abunden les plantacions de safrà, producte considerat de luxe i que s'adaptarà a la perfecció al clima de ponent.

Això no obstant, el Comte, que havia cedit als senyors el seu poder sobre aquestes terres durant la repoblació i els segles següents, a poc a poc vol recuperar el control, acabant amb la pràctica independència dels múltiples senyorius i castells. Amb aquesta finalitat, es constitueix la vegueria, circumscripció des de la qual el Comte (ben aviat, rei) intervé arreu del seu comtat, tant sobre els seus dominis directes com els dominis senyorials.

Cervera serà la possessió comtal que es triarà com a centre polític per a aquesta intervenció. La influència cerverina sobre els termes del voltant i l'extensió del seu veïnatge (amb els corresponents privilegis polítics i econòmics) a molts dels nuclis propers, construirà el sen-

L'Oluja

Concabella

ELS CASTELLS DE LA SEGARRA: 1.000 ANYS D'EVOLUCIÓ

Montoliu

timent de comarca que donarà lloc a la Segarra.

L'amenaça de derruir castells i torres com a càstig del rei a la rebel·lia dels senyors, com fou el cas del castell de Malacara, ajudarà a superar la forta resistència de l'aristocràcia local, gelosa de controlar les seves possessions.

El segle XIV marcarà l'inici de la decadència dels castells. Les successives pestes, en especial virulència la de l'any 1348, l'expugnabilitat de les antigues fortalises, gràcies a la introducció de les noves armes, i l'auge de la municipalitat en perjudici dels pobles, suposarà l'abandonament de molts castells i places fortes, especialment els construïts en paratges més inhòspits i de difícil accés (Biosca, Sanaüja o Alta-riba, per exemple).

A més, la dissolució forçosa de l'Orde del Temple i el repartiment de les seves possessions provocarà el saqueig i espoliació de molts dels seus castells, com els de Granyena, Montornès o del Mas de Bondia, que passaran a mans dels hospitalers.

Aquests factors, units a les lluites entre senyors, com fou el cas dels Oluja i els Sacirera, les dificultats de famílies com els Fluvià, Pinós i Ribelles, implicats en les expedicions mediterrànies, i la guerra de Catalunya contra Joan II, de Navarra, tingué com a conseqüència que el baronatge s'anés concentrant en mans de poques famílies.

Entre els segles XVI i XVII, els castells s'embelleixen o es reconstrueixen segons la moda arquitectònica del temps i s'adapten a les noves necessitats de l'aristocràcia, transformant-se en veritables palaus. La fi de les exigències defensives fa proliferar les grans portalades adovellades (L'Oluja, Les Sitges o L'Aranyó), els finestrals renaixentistes (Concabella, Castellmeià, Fonolleres o L'Oluja) i les fileres d'arcs rebaixats als pisos superiors (Concabella, Fonolleres o Montcortès). Molts dels castells perden tota traça romànica i esdevenen autèntics casals, com és el cas de Malgrat, Florejacs, Ratera, Estaràs, Vergós, Guerrejat, la Curullada, Santa Fe, Pallargues, Montcortès o Bellvé.

L'ARNÈS DEL CAVALLER. SEGLES XII - XV

Sella Seient de cuir adaptat a l'esquena del cavall per tal que el genet hi pugui seure.

Sobresenyals *Sobrevesta*

Sobrevesta Túnica curta que es portava sobre l'ausberg. Sovint solia exhibir els emblemes heràldics propis del cavaller que la duia.

Tela Barrera de tela, llenç o taulons de fusta, situada en la lliça per tal d'establir dos camps i separar els contendents.

Testera Part de l'arnès que recobria la testa del cavall.

Torneig Espectacle consistent en una lluita entre diversos cavallers agrupats en bàndols o quadrilles. S'usaven armes cortesques, és a dir espases i llances romes.

Vairescut Disc metàl·lic integrat a l'arnès per tal de sobreprotegir especialment el pit, les aixelles i els colzes.

Vels Cintes de roba, més amples a la base, que penjaven darrere del casc, amb intenció decorativa i també, potser, per protegir del sol. Són un atecedent dels llambrequins.

Ventalla Defensa de malles que augmentava la protecció del capmall protegint el coll i el mentó.

Virolla Anella que envoltava la beina entre la guaspas i el bocal.

Visera *Careta*

Vista Escletxa oberta en les caretetes o viseres d'alguns cascs o en els gran elms de tonell per tal de poder-hi veure.

Deixant de banda les aportacions personals, cal dir que en l'elaboració d'aquest glossari he consultat bàsicament les següents obres:

Riquer, Martí de: *L'arnès del cavaller. Armes i armadures catalanes medievals*. Barcelona, Edicions Ariel, 1968.

DDAA: *Gran Enciclopèdia Catalana*. Barcelona, Enciclopèdia Catalana, S.A, 1970 - 2005.

Institut d'Estudis Catalans. *Diccionari de la Llengua Catalana*. Barcelona, Palma de Mallorca i València. Edicions 3 i 4, Edicions 62, Editorial Moll, Enciclopèdia Catalana, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995.

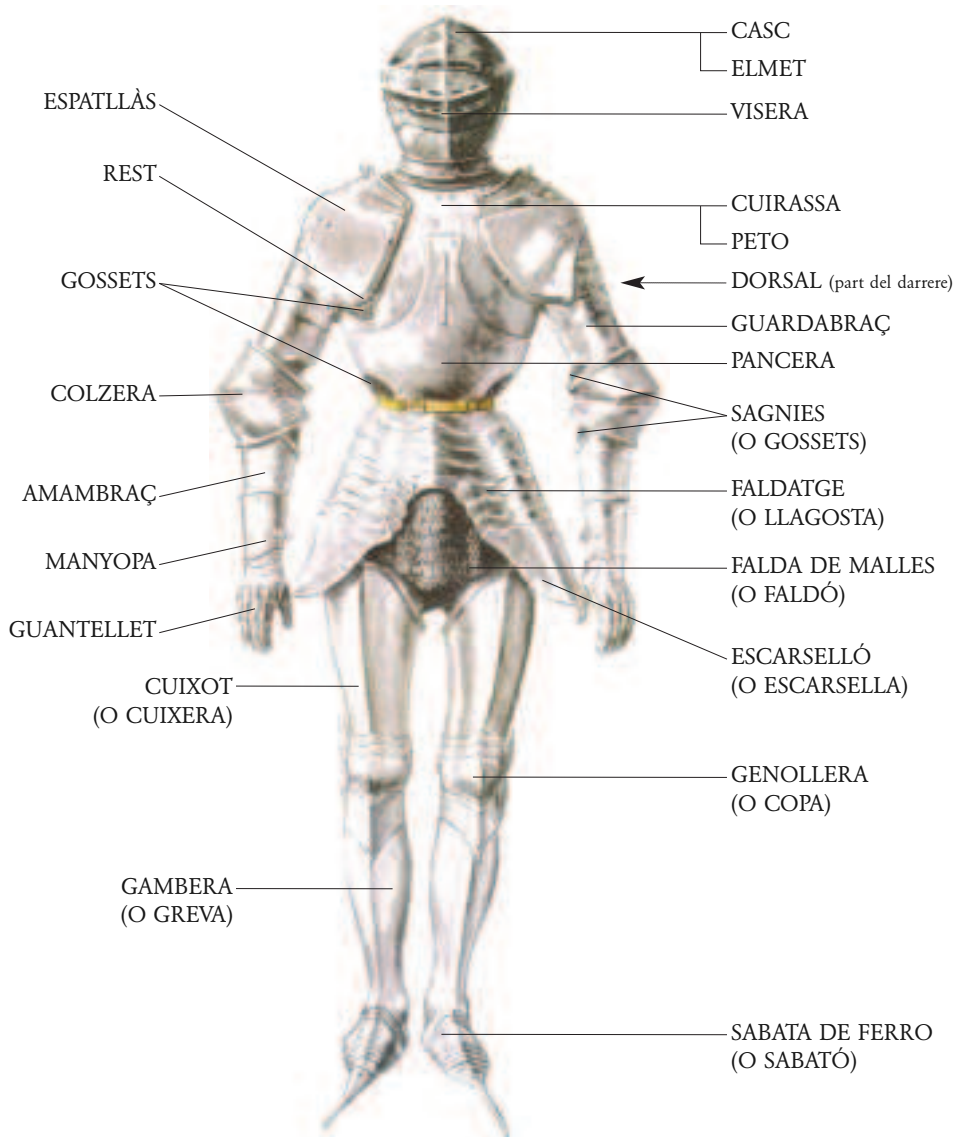
* No consten les peces de l'arnès blanc, per tal com ja figuren en el dibuix de l'armadura.

(1) El mot "Aletes", atès que no l'he trobat en cap de les obres consultades, l'he hagut de traduir literalment del seu equivalent francès *ailettes*, que, per altra banda, encaixa perfectament amb l'objecte designat.

(2) Mot traduït directament del castellà *látigo de armas*.

L'ARNÈS DEL CAVALLER. SEGLES XII - XV

L'ARNÈS BLANC

Arnès blanc de mitjan segle xv. Dibuix de Liliane i Fred Funcken
Le costume, l'armure et les armes au temps de la chevalerie, vol. 2. Bèlgica: Casterman, 1977.

NOCIONS D'HERÀLDICA

DEFINICIÓ I ORIGEN

L'heràldica, anomenada també ciència del blasó i armoria, és la ciència –també l'art– que estudia els escuts d'armes. Així, doncs, té per objecte esbrinar l'origen dels escuts, conèixer la seva composició i determinar les lleis heràldiques i la manera de blasonar.

Els escuts d'armes aparegueren a l'Europa occidental al segle XII, possiblement arran de les croades, amb la finalitat que els cavallers es poguessin distingir fàcilment en el camp de batalla.

ELEMENTS BÀSICS

PER DESCRIBRE UN ESCUT D'ARMES

Forma: conjunt de línies i superfícies que en determinen el contorn.

Punts (o posicions): són els espais, ben delimitats, situats en llocs concrets del camper.

Camper: fons de l'escut, decorat amb un únic esmalt.

Càrrega: element sobreposat damunt el camper.

Divisions del camper: parts en què es pot fraccionar el camper.

Brisures: canvi que es fa en un escut d'armes per distingir les diferents branques d'una família.

Esmalts: nom genèric dels metalls i els colors, amb la inclusió dels folres, utilitzats per pintar o representar gràficament la coloració dels escuts.

DESCRIPCIÓ

Metalls

■ **Or:** metall representat cromàticament pel groc o l'or i gràficament pel puntejat.

□ ■ **Argent:** representat pel color blanc o el gris; gràficament pel blanc, és a dir, sense traços.

Colors

■ **Gules:** color vermell, representat gràficament per un ratllat vertical.

■ **Atzur:** color blau, interpretat gràficament per un ratllat horitzontal.

■ **Sable:** color negre, representat gràficament per un quadriculat molt fi.

■ **Sinople:** color verd, dibuixat gràficament amb un ratllat inclinat que va del cantó sinistre del cap al dretre de la punta.

Folres

Ermini: folre consistent en un camper d'argent on s'escampen cues d'ermini de sable.

Vair: peces en forma de campaneta, disposades en quatre tires horitzontals, alternativament d'argent i d'atzur i capiculades. També n'existeixen altres esquemes.

Esmalts neutres

■ **Porpra:** representat cromàticament pel color porpra, és a dir per un color vermell fosc tirant a morat; gràficament es representa mitjançant un ratllat inclinat que va des del cantó dretre del cap al sinistre de la punta.

■ **Carnació:** s'identifica amb el color natural del cos humà o de les seves parts.

L'ARNÈS DEL CAVALLER. SEGLES XII - XV

Les lleis heràldiques estableixen, pel que fa als esmalts relacionats amb el camper i les càrregues, que mai no hi pot figurar metall sobre metall ni color sobre color. Altrament, els esmalts neutres poden anar tant amb un metall com amb un color.

ELEMENTS EXTERNS DE L'ESCUT

Acompanyament: els emblemes, xifres i tota mena d'ornaments externs de l'escut.

Tímbre: acompanyant col·locat damunt l'escut. Els més usuals són la corona, el casc i la cimera.

Sostenidors i altres elements externs: cadascuna de les figures humanes (tinent), animals (suport) o qualsevol altra mena de figura (aguantador) que sostenen o acompanyen un escut.

ARMES PARLANTS

Són les que associen la figura de la càrrega amb el cognom de qui en fa ús. Les trobem sovint en els blasons catalans.

Cal distingir-ne tres grups o classes:

a. **Per simple representació:** així la figura d'un *cérvol* s'identifica amb la família dels *Cervelló*, o bé la figura d'una *cabra* ens mena a reconèixer el llinatge dels *Cabrera*.

b. **Per figuració fonètica:** la suma d'una *ala* + un *ós* ens dóna un resultat que ens fa relacionar ambdues figures amb la família dels *Alòs*.

c. **Per al·legoria:** així la *petxina*, que s'associa amb els pelegrins o romeus, la podem identificar amb el llinatge dels *Romeu*.

CAVALLER
EUROPEU
(vers l'any 1300)

Les seves armes -de gules, un lleó d'or- es fan ostensibles a l'escut, a la sobrevesta, a les aletes (*ailettes*) i a la seva ensenya.

Miniaturas Andrea
(Madrid).

Escultura dissenyada
per Fernando &
Carlos Andrea i
pintada per Joan
Andreu Palou

ELS CASTELLS DE LA SEGARRA: 1.000 ANYS D'EVOLUCIÓ

Al segle XVIII, la derrota del Principat en la guerra de Successió va comportar fortes represàlies contra Catalunya per part de Felip V. Nogensmenys, l'ordre d'enderrocar tots els castells i forts de Catalunya no pertanyents al monarca no fou especialment acarnissada a les terres de la Catalunya Nova, on va prevaldre la consideració de la possible utilitat dels mateixos al reial servei. El Borbó va respectar molts castells en recompensa de favors a aquells qui havien donat suport a la seva causa i, alhora, convençut que el sistema feudal afavoria la cohesió social.

Finalment, l'abolició del feudalisme l'any 1818 i la incorporació de les jurisdiccions privades a l'Estat provocà l'abandonament de molts senyorius que es mantenien habitats des de l'Edat Mitjana. Amb això, moltes de les antiquíssimes construccions foren emprades com a pedreres per a construccions de cases, camins i murs de pedra, esmicolant-se fins a la pràctica desaparició (com és el cas d'El Far, Rubinat, Freixenet, Granyanella o Ferran, per exemple).

Avui en dia trobem a la Segarra les més diverses situacions: des de les ruïnes irrecuperables

de Montornès, Biosca o Cervera, a edificis que resisteixen esperant una restauració que no acaba d'arribar, com Montcortès, Vergós Guerrejat o Castellmeià, des de lluides però inexpugnables residències a La Curullada, Malgrat o Ratera, fins d'altres obertes al públic com Florejacs, Les Pallargues o Vicfred, des d'irreconeixibles castells vestits de grans casals com Estaràs, Malacara o La Cardosa, fins a esperançadors projectes de restauració com els de Vallferosa, Concabella o Montoliu, des de viles closes obertes al turisme com Montfalcó Murallat, Sant Guim de la Plana o el Mas de Bondia, fins a edificis històrics pendents d'un projecte viable com Les Sitges o Fonoleres, des de castells desfigurats per dipòsits d'aigua i repetidors com El Llor o L'Aguda, fins a forteses convertides en corrals com Santa Fe o Castellnou d'Oluges, passant per torres consolidades com Gospí, Mejanell o Ivorra, d'altres que trontollen com Lloberola o L'Ametlla, i d'altres ja arruïnades com Alta-riba o Talteüll... Tots i cadascun d'ells, testimonis d'un passat fascinant, subjectes d'un present erràtic i protagonistes d'un esdevenir incert però engrescador.

Castellmeià

Santa Fe

Vallferosa

L'ART MUDÈJAR A TEROL

Per a aquells als que ens agrada gaudir de la visió dels edificis històrics és molt important complementar el plaer immediat de la seva contemplació amb el coneixement intel·lectual de la seva història. La suma d'ambdós factors ens facilita la millor assimilació de la seva arquitectura, entenent com a tal la seva concepció espacial, la seva organització constructiva, l'estètica i totes aquelles altres circumstàncies que cadascú de nosaltres atribueix al fet arquitectònic.

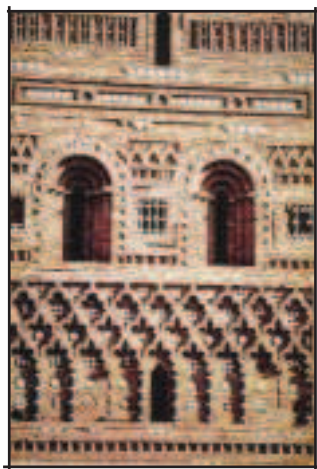
És per això que en la visita a Terol ens serà molt útil a tots nosaltres conèixer les circumstàncies històriques i el significat del terme **mudèjar** aplicat a l'art, i no pensar únicament que és un art fet pels "moros"

que van viure en els territoris conquerits pels cristians. Aquest Art pot definir-se com **"la permanència i el desenvolupament que l'art islàmic té en l'Espanya cristiana després de la reconquesta dels territoris dominats per l'Islam"** (segons Gonzalo M. Borràs, *El arte Mudéjar en Teruel y su provincia*).

El terme **mudèjar** deriva de l'àrab i vol dir "aquell a qui li ha estat permès quedar-se". La tolerància religiosa existent a l'Espanya medieval fa possible que la població vençuda seguís habitant en els territoris conquerits en unes condicions raonables, conservant fins i tot la seva religió islàmica; també ajuden a repoblar els propis territoris que els regnes cristians del nord peninsular havien reconquerit i, amb el simple fet del pagament d'un tribut, aquests regnes disposaven de població

i dels coneixements artesans i constructius dels mateixos. Aquesta tolerància religiosa es va endurir durant l'Edat Moderna perquè els anomenats Reis Catòlics els van obligar a convertir-se al cristianisme i, fins i tot, els van

canviar el nom, passant a anomenar-los **"moriscos o cristians nous"**, fins que a inicis del segle XVII el rei Felip III els expulsa del territori espanyol. Una majoria d'aquests "moriscos" s'instal·la en els països més propers del nord d'Àfrica on encara actualment s'hi troben moltíssimes edificacions fetes seguint les seves tècniques i estils artístics, que s'anomenen andalusís i que es poden veure a Marroc, Tunísia i altres.

L'ARQUITECTURA MUDÈJAR

Tornant a la qüestió de l'art és interessant constatar que, malgrat les diferències religioses i culturals, la població cristiana medieval sentia una profunda atracció cap a l'art islàmic. Inmediatament després de conquerir una ciutat, els cristians reconvertien la seva **mesquita** en **catedral**, després de purificar-la, és clar, i el seu **"alcàsser"** o fortalesa en **castell** o palau dels reis cristians. Amb el pas del temps i si l'economia ho permetia, les mesquites eren enderrocades per edificar les noves catedrals seguint els estils imperants al moment. Malgrat això, alguns importants monuments de l'art hispanomusulmà es van conservar i resten encara als nostres dies com, per exemple, la Mesquita de Còrdova, la Giralda i els Reials Alcàssers de Sevilla, o l'Alhambra i el Generalife de Granada.

L'ART MUDÈJAR A TEROL

Fruit d'aquest apreci que els cristians demostren per l'art islàmic, ells mateixos aprenen i desenvolupen les tècniques del treball artístic mudèjar deixant d'ésser un treball fet únicament pels musulmans. Es pot afirmar, doncs, que l'arquitectura mudèjar és **"l'hereva de la tradició artística hispanomusulmana però desenvolupada en una societat cristiana, que es configura artísticament tant pels materials i tècniques emprades en el seu sistema de treball artístic com per les seves característiques formals, en les quals perviuen elements estructurals i formals de la tradició islàmica"**. (Gonzalo M. Borrás, obra citada).

ELS MATERIALS DE CONSTRUCCIÓ

Els materials emprats en l'arquitectura mudèjar són el maó ceràmic, els morters de calç i sorra, el guix, la fusta i l'argila (ceràmica). No ho són per casualitat ni per caprici creatiu, sinó perquè tots ells es troben fàcilment en els llocs on es desenvolupen aquestes construccions. També cal dir que no són aquests materials els que caracteritzen aquesta arquitectura, sinó el fet que, treballats amb les tècniques pròpies i les formes de l'art islàmic, adquireixen un important significat en l'estètica musulmana. En aquesta religió només Déu és permanent i, per tant, la seva arquitectura no té mai el caràcter de monument permanent per a la posteritat, a diferència d'allò que passa a l'arquitectura occidental.

Un altre concepte important de l'art mudèjar, i que el diferencia també de l'occidental o cristià, és que no distingeix els elements ornamentals dels purament estructurals. En els períodes romànic i gòtic es distingeix molt fàcilment l'arquitectura de l'escultura o,

millor dit, l'estructura de l'edifici de la seva ornamentació amb relleus escultòrics, pintura o imatges escultòriques afegides als portals, murs o altres parts de l'arquitectura. En canvi, a partir del segle XIV, l'arquitectura espanyola estarà dominada pel sistema de treball mudèjar que, en utilitzar materials fàcils d'obtenir i al mateix temps econòmics, és un sistema de gran eficàcia i velocitat d'execució i, per tant, de baixos costos econòmics. Aquest sistema,

que dona una importància destacada a l'ornamentació, recobreix els murs amb molts elements geomètrics, cromàtics i formals, omplint-los sense deixar espais buits i recobrint totalment l'estructura arquitectònica de manera semblant com si fossin tapissos penjats dels elements resistents, però sense menyspreu dels mateixos. Això ho podem apreciar en l'interior dels edificis que visitarem, especialment en les torres campanars o en els entramats de fusta de les cobertes de gran complexitat estructural i gran bellesa formal, i en els que el maó ceràmic (totxo) tant serveix per als elements resistents formant els arcs, dintells, murs i pilars com en complicades i magnífiques decoracions geomètriques de les seves façanes.

Finalment es podria afirmar que l'art mudèjar és un fenomen artístic que no es pot classifi-

L'ART MUDÈJAR A TEROL

car ni com una parcel·la exclusiva de l'art musulmà ni tampoc de l'art occidental cristià, doncs es tracta de tècniques islàmiques però fetes sota domini polític cristià i per encàrrec de la jerarquia cristiana, especialment els edificis que es destinen a

l'ús religiós. Segons alguns autors, el mudèjar és una realitat artística nova, independent dels elements culturals musulmans i cristians, i que fins i tot el classifiquen com "l'únic tipus de construcció peculiarment espanyol".

JAUME MOYA I PLANA
Arquitecte Superior

NECROLÒGIQUES

Lamentem profundament els oblits que hi han pogut haver, en els darrers mesos, en les notes necrològiques de persones associades, com ha estat el cas del senyor Lluís Sainz Duran.

Us comuniquem que, a partir d'aquest número, només es notificaran les defuncions de persones associades si la família ens ho comunica expressament.

ABONAMENT D'IMPORT SOBRAINT DE LA SORTIDA AL MNAC

A les persones que van participar en la sortida al Museu Nacional d'Art de Catalunya (MNAC) se'ls farà l'abonament dels cinc euros sobrants durant les dues primeres sortides del curs 2006/2007 (que seran anunciades oportunament). Per tal que se'ls pugui fer efectiu l'import, cal que presentin la butlleta d'inscripció al lloc de concentració.

Si voleu rebre el butlletí en format electrònic (i, en el futur, més informació de les activitats de l'entitat) comuniquem-ho a l'adreça carb@manresa.org

LA FOTO INCÒGNITA ?

Continuem amb el nostre joc en referència a la fotografia de la portada.

De quin lloc es tracta?

No hi ha cap premi. El joc servirà per conèixer més el nostre art.

**Adreceu les vostres respostes a:
Amics de l'Art Romànic del Bages
Baixada de la Seu, 3
08241 Manresa
o bé al correu:
aarb@manresa.org**

La resposta del número anterior és

**Sant Joan d'Isil
(Alt Àneu - Pallars Sobirà)**

Born, 6 - Manresa
Tel. 93 875 39 00
Fax 93 875 16 55

manresa@viatgesmasanes.com

SARRIÓ e-mail: sarrio@sarrio.net
Sardana, 21 - MANRESA. Tel. 93 872 79 98

márquez

Muralla del Carme, 10-12 - 08240 Manresa
Tel. 93 872 26 44 - Fax 93 872 15 49
www.e-marquez.com

Donem suport a la Cultura, perquè és de Justícia

Equip Jurídic
3-5 advocats - procuradors - perits
trespunc cinc

Bornet, Plaça i Passadís
Tel. 93 403 88 04 - Fax 93 403 06 76
info@equipjuridic.com
www.equipjuridic.com

CITROËN
FUTURAUTO S.A.
CONCESSIONARI OFICIAL

Cra. de Vic s/n (Pujada Roja) - Manresa
Tel. 93 873 85 00
www.futurauto.citroen.es